

กระดอม

1. ชื่อสมุนไพร กระดอม (KRA-DOM)
2. ชื่อวิทยาศาสตร์ *Gymnopetalum chinense* (Lour.) Merr. ชื่อวงศ์ Cucurbitaceae
3. ชื่ออื่น ขี้กาดง ขี้กาน้อย (สระบุรี), ขี้กาลาย (นครราชสีมา), ขี้กาเหลียม (อีสาน), ผักแคบป่า (น่าน), ฟักขาว (เชียงใหม่), มะนอยจา(เหนือ), มะนอยหก มะนอยหกฟ้า (แม่ฮ่องสอน)
4. ลักษณะทางพฤกษศาสตร์
ไม้เถา ลำต้นเป็นร่องและมีมือพัน
ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงเวียนรูปร่างต่าง ๆ กันตั้งแต่รูปไต จนถึงรูปสามเหลี่ยม ห้าเหลี่ยม หรือเป็นแฉกกว้าง 3-10 เซนติเมตร ยาว 4-10 เซนติเมตร โคนเว้าลึกเป็นรูปหัวใจ ผิวใบสากคายทั้งสองด้าน
ดอก แยกเพศร่วมต้น ใบประดับยาว 1.5-2 เซนติเมตร ขอบจักเป็นแฉกลึกแหลม ดอกเพศผู้ออกเป็นช่อ ก้านช่อยาว 7-15 เซนติเมตร กลีบเลี้ยงติดกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็นแฉกรูปใบหอก 5 แฉก มีขนเป็นมันเลื่อม กลีบดอกมี 5 กลีบ สีขาว โคนติดกันเล็กน้อย เกสรเพศผู้มี 3 อัน ดอกเพศเมียออกเดี่ยว กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเหมือนดอกเพศผู้ รังไข่อยู่ใต้วงกลีบมี 1 ช่อง ยอดเกสรเพศเมียแยกเป็น 3 แฉก
ผล แบบผลมีเนื้อ มีหนึ่งถึงหลายเมล็ด รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ยาว 4-5 เซนติเมตร ผิวสาก มีสัน สันเนื้อสีเขียว ผลสุกสีแดง เมล็ด รูปรี กว้างประมาณ 3 มิลลิเมตร ยาวประมาณ 6 มิลลิเมตร
5. ส่วนที่ใช้ทำยา
ผลแห้ง รูปรีแกมรูปไข่ถึงรูปรีแกมรูปไข่กลับ ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.5-1.4 เซนติเมตร ยาว 2.8-5.0 เซนติเมตร สีเหลืองอ่อนอมสีน้ำตาลอ่อนถึงสีน้ำตาล โคนเรียวเป็นก้านยาว 0.2-1 เซนติเมตร ปลายแหลม อาจมีก้านยอดเกสรเพศเมียติดอยู่ด้วย ผิวนอกขุ่นเล็กน้อยถึงมาก มีสันตามยาว มีกลิ่นเฉพาะ รสขมจัด
6. สรรพคุณของแต่ละส่วนที่ใช้ทำยา
ตำราสรรพคุณยาไทยว่ากระดอมมีรสขมจัด สรรพคุณบำรุงน้ำดี แก้ดีแห้ง ดีฝ่อ ดีเดือด ช่วยให้เจริญอาหาร ทำให้โลหิตเย็น ดับพิษโลหิต บำรุงมดลูกหลังแท้งหรือคลอดบุตร แก้มดลูกอักเสบ และแก้ไข้

7. รายงานการวิจัยในปัจจุบัน

ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยทางพรีคลินิกพบว่า สารสกัดกระตอมมีฤทธิ์ลดไข้ได้ใกล้เคียงกับยาแอสไพริน

8. สารสำคัญ

กระตอมประกอบด้วยสารขม คือ เคอควิบิเทน โมโนเดสโมติติก ไคกลีเซอร์ไรด์ (cucurbitanemonodes modidicdiglyceride) และสารกลุ่มอื่น ๆ เช่น นิโอลิกแนน (neolignan) กรดนิวคลีอิก (nucleic acids) เทอร์พีนอยด์ (terpenoids) และกรดไขมันต่าง ๆ

9. แหล่งกำเนิด และกระจายพันธุ์

พืชชนิดนี้มีเขตการกระจายพันธุ์จากอินเดีย ศรีลังกา พม่า ถึงภูมิภาคอินโดจีนและมาเลเซีย ในประเทศไทยพบขึ้นตามที่รกร้างทั่วไปในทุกภาคของประเทศไทย

10. พื้นที่เหมาะสมในการปลูกในประเทศไทย

- ลักษณะพื้นที่ เป็นพื้นที่ดอน น้ำไม่ท่วมขัง ระบายน้ำได้ดี กระตอมจะขึ้นได้ทุกลักษณะพื้นที่
- ภาค ทุกภาคของประเทศไทย
- จังหวัด กาญจนบุรี ชัยภูมิ อุตรธานี ขอนแก่น สระบุรี น่าน

11. การคัดเลือกพันธุ์ (พันธุ์ที่นิยมปลูกในประเทศไทย)

- พันธุ์ที่ใช้เป็นยา พันธุ์พื้นเมืองทั่วไป
- พันธุ์ที่ใช้เป็นอาหาร พันธุ์พื้นเมืองทั่วไป

12. การขยายพันธุ์

กระตอมจะขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด โดยที่นำผลแก่ ๆ ออกสีแดง นำมาทิ้งไว้ให้สุกงอม แล้วนำไปบีบน้ำแล้วกรองเอาแต่เมล็ดล้างน้ำให้สะอาด นำไปตากแดดให้แห้ง จึงนำไปใส่โหลไว้เตรียมปลูก

13. การปลูก/สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการปลูก

- **ฤดูกาลเพาะปลูก** กระตอมจะปลูกได้ทุกฤดู ถ้าฤดูแล้งจะต้องใช้น้ำรด แต่ปลูกฤดูฝนจะไม่ต้องรดน้ำมาก แต่ถ้าฝนทิ้งช่วงต้องรดน้ำ ควรจะปลูกประมาณเดือนพฤษภาคม – กรกฎาคม

- **การเตรียมดิน** โดยการไถตะ 1 ครั้ง ไถแปร 1 ครั้ง แล้วจึงพรวนดินกำจัดวัชพืชออกและทำการยกร่องระบายน้ำป้องกันน้ำท่วมขัง

- **วิธีการปลูก** การปลูกกระตอมเหมือนการปลูกพืชตระกูลแตงทั่วไป จะต้องใช้ไม้ปัก เพื่อให้ต้นกระตอมเกาะพันเลื้อย เมื่อเตรียมดินยกร่องแล้ว นำเมล็ดแช่น้ำสัก 1 ชั่วโมง แล้วทำการหยอดหลุมเป็นแถว หลุมละ 4-5 เมล็ด ระหว่างหลุมประมาณ 30 เซนติเมตร ระหว่างแถว 50 เซนติเมตร แล้วปิดด้วยฟาง หรือหญ้าแห้งรดน้ำให้ชุ่มประมาณ 1 สัปดาห์ กระตอมจะงอกขึ้นมา ควรถอนให้เหลือหลุมละ 2 - 3 ต้น

14. การปฏิบัติดูแลรักษา

- **การให้ปุ๋ย** เมื่อกระตอมอายุ 1 – 3 สัปดาห์ จะออกใบจริง 2 – 3 ใบ ทำการพรวนดินแล้วใส่ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยหมักพร้อมกันไปเลย หรือถ้าจะใส่ปุ๋ยเคมีให้ใช้สูตร 15-15-15 ใช้เฉพาะโคนต้นและรดน้ำให้ชุ่ม

- การให้น้ำ ถ้าปลูกฤดูฝน ควรงดการให้น้ำ เพราะกระดอมไม่ชอบน้ำมาก รากจะเน่าได้
- การกำจัดวัชพืช ควรทำพร้อมกับการพรวนดินในครั้งแรก หรือจะถอนวัชพืชอีกครั้ง เมื่อกระดอมเริ่มจะเลื้อยเกาะกับไม้ที่ปักไว้

- การป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรู เมื่อระยะแรกกระดอมออกใบเลื้อยมา ควรจะฉีดยาฆ่าแมลงเต่าทองประมาณ 1 ครั้ง เพราะมันจะกัดกินใบอ่อน โดยการใช้สารสะเดาหรือสารเคมีจำพวกมาลาไธออนฉีดพ่น (ถ้าจำเป็น)

15. การเก็บเกี่ยวและการปฏิบัติหลังเก็บเกี่ยว

- ฤดูกาลการเก็บเกี่ยว เมื่อปลูกกระดอม 30 – 45 วัน นับจากวันปลูก จะเริ่มออกดอกแล้วติดผลคล้ายกับมะระขึ้นกหรือแตงกวา

- วิธีการเก็บเกี่ยว พอปลูกกระดอมโตเต็มที่แล้ว จะมีผลสีเขียวเข้มก็เก็บผลได้เลย ไม่ควรปล่อยให้สุกแดง เพราะจะทำให้ผลกระดอมมีพิษไม่ควรรับประทาน จะต้องทยอยเก็บไปเรื่อย ๆ

- การแปรรูปหลังการเก็บเกี่ยว เมื่อเก็บเกี่ยวผลกระดอมอ่อนมาแล้ว นำไปล้างน้ำ หรือทำความสะอาด แล้วนำไปตากแดดแห้งลูกประมาณ 4 – 5 วัน หรือ 1 สัปดาห์ จึงนำไปอบ

- การบรรจุและการเก็บรักษา เมื่อผลกระดอมแห้งสนิท จะออกสีน้ำตาลอมเขียว นำมาบรรจุใส่ถุงมัดปากให้สนิท ป้องกันมด และแมลงเจาะ เก็บไว้ในอุณหภูมิห้อง ห้ามโดนน้ำเด็ดขาด

16. การจำหน่าย

ลูกกระดอมแห้ง ราคา กิโลกรัมละ 500-900 บาท

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก
กระทรวงสาธารณสุข